

ALLEA
ALL European
Academies

Bilime Duyulan Güven ve Değişen İletişim Mecraları

Ocak 2019

ALLEA 3. TARTIŞMA METNİ

Bu dizi hakkında

Avrupa Akademiler Birliği ALLEA'nın Tartışma Metinleri Dizisi Avrupa'da ve Avrupa dışında toplumların karşı karşıya olduğu en acil sorunlardan bazıları hakkında, akademik dünyanın güncel ve uzmanlığa dayalı bakış açısını kamuoyuna sunan bir girişimdir. Amacı bilim, toplum ve politika alanlarındaki tartışmalara katkıda bulunmak ve bunlar arasında bağ kurmaktır. Dizi, fen bilimleri ve beşeri bilimler alanında akademilerin önde gelen bilim insanlarının çalışmalarını ALLEA içinde sunacağı ve tartışacağı uluslararası bir forum işi görür. Ele alınan konular, ALLEA çalışma gruplarının ve ALLEA'nın diğer girişimlerinin atölye raporlarına, bildirgelerine ve görüş belgelerine dayanabilir. Bu diziyle, karmaşık sorunlar ve olası çözümler hakkında düşünmek üzere bir akıl alanı oluşturularak, gerek politika yapma alanındaki kararlar gerekse kamuoyu içindeki tartışmalar için bilgi sunulması amaçlanmaktadır.

ALLEA "Gerçek, Güven ve Uzmanlık" Çalışma Grubu hakkında

ALLEA "Gerçek, Güven ve Uzmanlık" Çalışma Grubu, bilim ve araştırma alanında gerçek, güven ve uzmanlığın doğası ve bunlar arasındaki ilişkiler hakkındaki bakış açıları için bir platformdur. Bengarve Baronesi Onora O'Neill ve Profesör Ed Noort başkanlığındaki uzmanlar grubu, halkın uzmanlara duyduğu güvenin şimdiki ve daha önceki dinamiklerini, bilimsel araştırma alanında ve ötesinde doğruyu, gerçeği ve kanıtı nelerin teşkil ettiğine dair tartışmalı normları sorgulayıp araştırmayı hedefler. Grubun ele aldığı temel konular arasında şunlar vardır: bilime ve kanıta duyulan güvenin kaybolması (iddiası); geçerli bilginin nasıl elde edildiği, nasıl elde edilmesi gerektiği, bunların ne şekilde iletildiği ve iletilmesi gerektiği; farklı akademik disiplinlerin bu sorunları çözmeye çalışmaları.

ALLEA hakkında

ALLEA (Avrupa Akademiler Birliği, *All European Academies*) Avrupa Fen Bilimleri ve Beşeri Bilimler Akademileri Federasyonu'dur. 1994'te kurulan ALLEA bugün Avrupa Konseyi bölgesindeki kırktan fazla ülkeden, altmışın üzerinde akademiyi bir araya getirmektedir. ALLEA üyesi akademiler, tüm bilim alanlarından, önde gelen bilim insanlarının ve araştırmacıların oluşturduğu, kendi kendini yöneten topluluklardır. Siyasi, ticari ve ideolojik çıkarlardan bağımsız olan ALLEA, bilimin ve uzmanlığın en üst seviyeye ulaşacağı çerçeve şartların geliştirilmesine katkıda bulunur. ALLEA, üye akademilerle birlikte, bilim, araştırma ve yenilik alanlarında Avrupa'nın karşılaştığı yapısal meselelerin ve politika meselelerinin tamamını ele alır. Disiplinlerarası ve uluslararası çalışma gruplarıyla, halkın katılımına yönelik çeşitli faaliyetleriyle ve pan-Avrupa projelere katılım yoluyla ALLEA, Avrupa siyasetini ve toplumunu kanıta dayalı tavsiyelerle bilgilendirir.

Disclaimer

Please note that while great care was taken to ensure the accuracy of the present translation, some slight deviation in meaning may be possible. Please refer to the original English-language version of the ALLEA Discussion Paper #3: "Trust in Science and Changing Landscapes of Communication", published by ALLEA in Berlin in January 2019, for the precise wording.

ALLEA would like to thank the Bilim Akademisi (Science Academy, Turkey) and Zeynep Alpar (danende@gmail.com) for the translation.

Özet

Bu yazı, ALLEA Gerçek, Güven ve Uzmanlık Çalışma Grubu'nun temel amacı olarak, bilim ve toplum arasındaki güven ilişkisini analiz eden metinler dizisinin üçüncüsüdür. Avrupa'nın her yerinden akademisyenlerin ve uzmanların çeşitli toplantıları ve tartışmaları sonucu ortaya çıkmıştır.

Daha önceki makalelerde de ortaya konduğu üzere, güven, "Bilgimizin ya da gücümüzün ötesinde olan bir şeyi, bizi incitme olasılığı da bulunan şekillerde, rahatlık ve emniyetle başkalarına bırakmak" demektir.¹ Bilime güven oluşturmak ve bunu sürdürebilmek açısından bu rahatlık ve emniyet, güvenilir ve güvenilen araçlar tarafından yerine getirilen iletişime dayanır. Bu nedenle, elinizdeki Tartışma Metninin amacı bilime duyulan güven ile değişen iletişim mecraları arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Bu yazı, değişen iletişim mecralarının bilime ve uzmanlığa duyulan güven bakımından ortaya çıkardığı temel güçlükleri tanıtır. Bilimin toplumdaki rolünü yerine getirebilmesi için vazgeçilmez bir koşul olarak güvenin önemini vurguluyor; aracılı (dolaylı) bir iletişim şekli olarak bilimde güvenin kendine özgü özelliklerini tartışıyor; bilime duyulan güvenin azalıp azalmadığını, azalırsa nasıl ve neden azaldığını soruyor ve giderek dijitalleşen toplumda bunun medya ve iletişimle nasıl bir bağlantısı olduğunu gösteriyor.

Söz konusu dönüşümlerin altında yatan teknolojik, politik ve toplumsal değişimler yepyeni bir dizi süreç ve mekanizmaya işaret ediyor. Bunların karşımıza çıkardığı zorlukları anlayıp aşmak için ilgili süreç ve mekanizmaları ele almamız gerekiyor. Bu çok karmaşık bir konu ve karşımızdaki zorluklar da bu makalede analiz edilenlerle sınırlı değil, ancak, sosyal medyanın yükselişinin ve kamusal söylemin bu platformlara taşınmasının, uzun zaman içinde yerleşmiş güven oluşturma mekanizmalarını sorgulatan kendine özgü bazı eğilimlere yol açtığı sonucuna varılabilir.

Bu yazıda tespit edilen eğilimler, bağlam çöküşü, yanlış doğrulama ve kutuplaştırmadır. Bu eğilimler, bazı ekonomik, siyasi ve toplumsal olgularla ilişkilidir ve kısmen onlar tarafından pekiştirilmektedir: 1) İletişimin özelleşmesi (şirketleşmesi), 2) hesaba dayalı propaganda, 3) siyasi iklimin giderek kutuplaşması, 4) güvenilirliğin tespit edilmesi ve gösterilmesi konusunda yeni biçimler kurulması. Bunların hepsinin bilim hakkındaki iletişim bakımından önemli sonuçları var ve hem bilime hem de medyaya duyulan güvenin temellerini tehdit edebilirler. Bu temeller, araştırmacıların ve gazetecilerin dürüstlüğü, şeffaflığı, özerkliği ve hesap verebilirliğidir.

Bilime ve araştırmaya duyulan güvenin ve bunların güvenilirliğinin kaybına karşı durabilmek adına, araştırmacıların ve araştırmalara dair iletişim kuranların, yukarıda söz edilen temelleri kuvvetlendirmeleri çok önemli bir görevdir. Bu kişilerin, özgür ve adil bir toplumda tüm insanların eşit olduğunu ama bütün ifadelerin eşit derecede doğru olmadığını ikna edici şekilde kanıtlamaları gerekiyor. Böyle bir toplum, herkesin veriye ve bilgiye sınırsız erişiminin bulunduğu, ama bunun yanında, bilme iddialarını değerlendirebilmek için gereken becerileri edinme imkânına da sahip olduğu ve bunun bir vatandaşlık görevi sayıldığı bir toplumdur. İşte bu nedenle, uzmanlığa duyulan güvenin uzun zamandır süregelen yerleşik standartlara dayandığı, ama yeni teknolojilere büründüğü demokratik bir dijital toplumu etkin şekilde nasıl düzenleyeceğimizi ve nasıl koruyacağımızı düşünmek çok önemlidir. Araştırma topluluğunun bu mekanizmaları nasıl geliştireceğine, önümüzdeki engellerin nasıl aşılacağına dair öneriler bu yazıda taslak olarak sunulacaktır.

¹ Whyte, K.P. ve Crease, R. (2010), Trust, Expertise, and the Philosophy of Science. *Synthese* 177(3), 411-425, s. 412.

Giriş

İletişimin etik ve epistemik standartları antik çağlardan bu yana aralıklı olarak, teknolojik yeniliklerle sarsıldı, ardından bunlar hem kültürel alanda, hem de hukukta ve düzenlemelerde gerçekleşen değişimlerde karşılık buldu ve uyarlandı. Son yirmi yılda internet teknolojilerinin gelişmesi sonucu iletişim standartlarında ortaya çıkan bozulmalar, öncekilerden daha büyük zorluklar teşkil eder gibi görünüyor, fakat bu zorlukların yanında, birlikte düşünme ve demokratikleşme adına yeni imkânlar da oluşuyor.

İnternet ve sosyal medyanın yükselişi ilke düzeyinde, iletişimin altın çağını başlatabilirdi, zira bu durum, fikir tartışmalarının çeşitlendirilmesi ve çok çeşitli sosyal ve kültürel geçmişlere sahip insanlarla bilgi alışverişinde bulunulan küresel platformlar için benzeri görülmemiş imkânlar sunuyor. Bilim² ve özellikle araştırma, yeni dijital teknolojilerin hızla gelişmesine tanık oluyor ve bunlar kamuoyuyla daha doğrudan iletişim kurmak için giderek daha fazla imkân sağlıyor. Çeşitliliğin ve şeffaflığın artması da, en azından teorik olarak, bilimin güvenilirliğini ve bilime duyulan güveni arttırabilir.

Bilim insanları da araştırmalar hakkında bilgi veren insanlar da aracılı (dolaylı) iletişimin temel örüntülerinin tümünden değişmesiyle karşı karşıyalar ve bu değişme henüz tam olarak anlaşılmadığı gibi, umulan sonuçları (henüz?) vermiş de değil. Bilakis, dünyanın her yanında son siyasi olaylar dijital medyanın yanlış inanışlar oluşturmakta ve güvensizlik uyandırmakta yahut kimi ideolojik ve politik yanlışlıkları pekiştirmekte nasıl kullanılabileceğine dair fikir veriyor.

Bu dönüşümün etkilediği toplumsal kurumlardan ikisi, bilim ve medya. Birbirinden biraz farklı şekilde de olsa, her ikisi de büyük ölçüde güvene ve güvenilir olmaya dayanıyor.³ Bu nedenle akademisyenler ve medya çalışanları, sadece insanların görüşlerinin ve politika yapımcıların icraatlarının iletişimin değişen mecralarından nasıl etkilendiğini göz önünde bulundurmakla kalmayıp, bilim ve kanıt konusunda toplumun daha geniş kesimleriyle iletişim kurarken bu değişimlerle nasıl baş edeceklerini de düşünmeli. Söz konusu kayma araştırmacıları güçlü bir şekilde etkileyen sonuçlar getiriyor, ama aynı durum politika üreticiler, toplum ve daha genel anlamıyla entellektüel hayat için de geçerli. Bu, araştırmacıların ve akademik kuruluşların onlara duyulan güveni ve kendi güvenilirliklerini korumak ya da onu yeniden talep etmek için, farklı kamuoylarına araştırmaları nasıl anlattıklarını, onlarla nasıl ilişki kurduklarını yeniden düşünmeleri gerektiğini gösteriyor.

Bundan önceki ALLEA Tartışma Metinlerinde bilime ve uzmanlığa duyulan güvenin başka özelliklerine bakmıştık. Metinlerin ilki güvenilir davranışın ne olduğunu ve insanların bilim ve uzmanlığa nasıl güven duyduğunu, nasıl güven duymadığını soruyor,⁴ ikinci metinse bilim *içinde* güven ve

² Bu makalede “bilim” kelimesi daha geniş, *Wissenschaft* anlamıyla kullanılıyor ve akademik araştırmacının her şeklini kapsıyor, bu yönüyle beşeri ve sosyal bilimleri de açıkça içine alıyor.

³ Bilim insanları arasındaki güven, bilimin işleyişinin temel öğelerindedir, ama bütün bilimsel çabaların toplumsal açıdan işe yarar bulgular üretmesi veya toplumu ilgilendiren sonuçlar doğurması söz konusu değildir veya olmamalıdır. Bilim yekpare değildir. Bilimin farklı biçimleri farklı amaçlara hizmet eder, bilimin bazı alanlarına rasyonel olarak güvenebiliriz, ama bilimin tamamına ayırt etmeksizin güvenmek zorunda değiliz. Bilime güvenmek pek çok şeyi ifade edebilir: bir kurum olarak, bir yöntem olarak, bir dizi norm olarak bilime güvenmek, bilimin bulgularına veya bilim insanlarına güvenmek gibi.

⁴ Bakınız: Avrupa Akademiler Birliği (2018), *Loss of Trust? Loss of Trustworthiness? Truth and Expertise today. ALLEA Discussion Paper 1* (ALLEA 1. Tartışma Metni). Online kaynak: http://www.allea.org/wp-content/uploads/2018/05/ALLEA_Discussion_Paper_1_Truth_and_Expertise_Today-digital.pdf (erişim tarihi 08/01/2019).

güvenilirlik oluşturmak için bilimin nasıl yapılması gerektiğini eleştirel bir gözle inceliyor.⁵ Gerek *bilime* duyulan güven gerekse bilim *içinde* güven, önemli ölçüde, dolaylı iletişime dayanıyor. Bu nedenle elinizdeki Tartışma Metni, araştırmacıları, gazetecileri, politika üretenleri ve ilgili kamuoyunu bilimin nasıl daha iyi aktarılacağı ve nihayetinde güvenin nasıl (yeniden) kurulacağı konusunda bilgilendirmek üzere, bilime duyulan güven ve değişen iletişim mecraları arasındaki ilişkiyi inceliyor.

İletişim kipleri nasıl değişiyor? Bu değişimler bilimsel kanıtların aktarılması ve en önemlisi de medyaya ve bilimsel uzmanlığa duyulan güven bakımından ne ifade ediyor? Elinizdeki yazıya bu sorular rehberlik edecek.

Güven ve Bilim: Karşılıklı bir ilişki

Bilim, toplumlara ve politika üretenlere, toplumsal ve siyasi kararlarında uygulanabilen ve işe yarayan bilgiler sunan özelleşmiş, uzmanlaşmış bir çalışma şeklidir, fakat bir yandan da bu bilginin bilimin dışındaki insanlar tarafından anlaşılması güçtür. İşte bu nedenle halkın güveni bilim için çok önemlidir: Bilim insanları hiçbir zaman kamuoyuna, güveni gereksiz kılacak derecede tam bilgi ya da eylemlerinin üstünde tam kontrol sağlayamayacaktır. Güven, bilimin (algılanan) uzmanlığı, (kurumlar arası güçler ayrılığına dayalı) dürüstlüğü ve iyi niyeti üstüne kuruludur. Buna mukabil, eğer bilime böyle bir güven duyulmazsa, toplumlar ve hükümetler kararlarını bilimsel kanıtlara değil (az ya da çok) bilgiye dayanan görüşlere göre alma tehlikesiyle karşı karşıya kalır.

Güven, bilginin ve/veya kontrolün yerine geçer; onun eşanlamlısı ya da “doğal” sonucu değildir. İnsan tam bilgiye, kanıta ya da ispata sahip olduğunda güven lüzumsuz hâle gelir. Güven ileriye dönüktür, çünkü insan, tamamen emin olamadığı ve kontrol edemediği başka bir kişinin ileride yapmasını beklediği hareketlere göre davranmak durumundadır. Güven asimetriktir, çünkü insanlar birbirilerinin uzman bilgisi ve gelecekte yapacakları konusunda karşılıklı bağımlılıklarını kabul etmek zorundadır. Bu birbirine bağımlı olma hâlinin kabul edilmesi kararı rasyonel düşüncelere dayanabilir ama yine de belirsiz bir geleceğe emniyet etmenin güçlü bir duygusal yönü vardır. Son olarak, ama yine çok önemli olarak, güven ilişkiseldir. Burada her zaman güvenen ve güvenilen, veren ve alan vardır.⁶ Bu bakımdan güven, “ben’in dış dünyaya, ya da dış dünyaya dair [tam] bilginin olmaması hâlinde ikinci kişiye, ya da ikinci kişinin güvenilirliğine bağımlı olduğunu kabul etmesi” olarak anlaşılabilir.⁷

Bilime güven duyulması ve bilim *içinde* güven duyma arasında önemli bir fark var. Bilim *içinde* güven, ister aynı araştırma projesinde, ister aynı akademik disiplin içinde ve ister dünya araştırma camiası içinde olsun, araştırmacılar arasındaki güveni anlatır. Giderek artan uzmanlaşmadan ve zaman baskısından dolayı, “[g]ünümüzde bilen kişiler kendi uzmanlık alanlarında dahi bağımsız ve kendine yeter olamazlar.”⁸ Bu da demek ki bilim insanları birbirilerinin yetkinliğine, dürüstlüğüne ve kendileri hakkında uygun epistemik değerlendirmeyi yapabildiğine, yani neyi yapıp neyi yapamayacaklarını açıkça bildireceklerine güvenmek zorundalar.

⁵ Bakınız: Avrupa Akademiler Birliği (2019), Trust within Science. Dynamics and Norms of Knowledge Production. ALLEA Discussion Paper 2 (ALLEA 2. Tartışma Metni). Online kaynak: https://www.allea.org/allea_discussion_paper_2/ (erişim tarihi 17/01/2019).

⁶ Karşılaştırınız: Schäfer, M.S. (2016), Mediated Trust in Science. Concept, Measurement and Perspectives for the ‘Science of Science Communication’. *JCOM* 15(5), 1-7; Gerçek, güven, güvenilirlik ve uzmanlık arasındaki ilişki üzerine daha ayrıntılı görüşler için bakınız: ALLEA 1. Tartışma Metni.

⁷ Engdahl, E. ve Lidskog, R. (2014), Risk, Communication and Trust: Towards an Emotional Understanding of Trust. *Public Understanding of Science* 23 (6), 703–717, p. 710.

⁸ Hardwig, J. (1991), The Role of Trust in Knowledge. *Journal of Philosophy*, 88(12), 693-708, p.693.

Bilime güven ise, insanların gelecekteki iyilik hâli için anlamlı sonuçları olan bilgiler üreten bir grup meslek erbabı tarafından temsil edilen bir toplumsal kuruma halk tarafından güven duyulması demektir. Bilim *içinde* güven gibi *bilime* duyulan güven de kurumsal kuvvetler ayrılığı ve denetime dayanmakla birlikte (meslektaş hakemlerin eleştirel değerlendirmesi ve metodolojik şeffaflık gibi), bunlar büyük ölçüde ortak normlar ve değerler üstüne kuruludur: “Bilgi ortak bir varlıktır. Bilgimizi emniyet altına alırken başkalarına güveniriz ve bu güvenmeden vazgeçemeyiz. Bu, bilgimizi edindiğimiz ve onu koruduğumuz ilişkilerin ahlaki bir özellik taşıması demek, o ahlaki ilişkiyi ifade eden kelime de [...] güvendir.”⁹ Bu, güven ve güvenilirliğin ilişkisel yönünün ve ondan da çok, epistemik ve ahlâki öğelerinin önemini ortaya koyuyor.¹⁰

Son yıllarda, bir yandan, bilime karşı, gündemde epeyce yer tutan bazı saldırılar oldu ve (genellikle sağ kanattan) politikacılar ve yorumcular bilimin güvenilirliğinden, doğruluğundan şüphe duyduklarını söylediler, diğer yandan da bu bir karşı hareketi teşvik etti, “Bilim için Yürüyüş”ler yapıldı, başka sayısız girişimler oldu. Böyle karşı hareketler modern bilimin üzerine kurulu olduğu değer ve normları açıkça öne çıkarırken, bilime ve ondan da çok uzmanlığa duyulan güvenle ilgili konular da (sosyal ve geleneksel) medyada daha fazla yer aldı.

Tüm bunlar bilime duyulan güvenin azaldığının işaretleri olarak okunabilir. Fakat yapılan geniş çaplı anketlere göre modern demokrasilerde bilime duyulan güvende genel olarak büyük bir azalma yok. Ampirik çalışmalarda, bilime güvenin yüksek düzeyde ve zaman içinde istikrarlı olduğu gösterildi.¹¹ Bu birkaç sebeple açıklanabilir; bunlardan biri, anketlerde güven için referans nesnelere kimler olduğu konusunda bir ayrıştırma yapılmaması. Bir toplum sistemi olarak bilime, bilimsel yönetime, bilim kurumlarına veya bilim insanlarına duyulan güven birbirinden ayırt edilebilen, hatta kimi zaman aralarında korelasyon bulunmayan konular.¹² Ayrıca, aşağıda yeniden ele alacağımız üzere, insanların araştırmaya verdikleri cevaplar da siyasi ideolojiye, ekonomik ve sosyal statüye ve başka şeylere göre, kişiden kişiye önemli değişiklikler gösteriyor. Kısacası, bilimin tüm formlarına karşı yaygın ve korkutucu düzeyde bir güven kaybı olduğunu iddia etmek yetersiz görünüyor.¹³

Aracılı İletişim Şekli Olarak Bilime Güven

Bilimsel bilginin yayılma şekilleri, bilimin çeşitli yönlerinde duyulan güven derecesine dair sorulardan bağımsız olarak, bilimle toplum arasındaki ilişkinin çok önemli bir özelliğidir. Bilimin bilim insanı olmayan kişilere aktarımı hemen hemen hiçbir zaman “aracısız” (“dolaysız”) olamaz. Demek ki güven geleneksel olarak teknoloji ve insan araçlarla, yani gazeteciler, medya (her türlü), ve bilim konusunda iletişim kuran diğer mecralarca aktarılmıştır. Dolayısıyla, bilime duyulan güvenin bu “aracılı olma” özelliği iki katman varsayar: bilime/bilim insanlarına duyulan güvenle medyaya/gazetecilere duyulan güven iç içe geçmiştir. Bu nedenle, bilime duyulan güvenin azalıp azalmadığı, azalıyorsa neden ve nasıl azaldığı soruları, medyaya duyulan güvenin neden ve nasıl azaldığı meselesiyle yakından

⁹ Shapin, S. (1994), *A Social History of Truth: Civility and Science in Seventeenth-Century England*. Chicago: University of Chicago Press, s. XXV.

¹⁰ Bilim *içinde* güven üzerine daha ayrıntılı bir tartışma için bakınız: ALLEA 2. Tartışma Metni.

¹¹ Örnek olarak, bakınız: Ipsos M.O.R.I. (2014), *Public Attitudes to Science 2014*. Ipsos Mori.

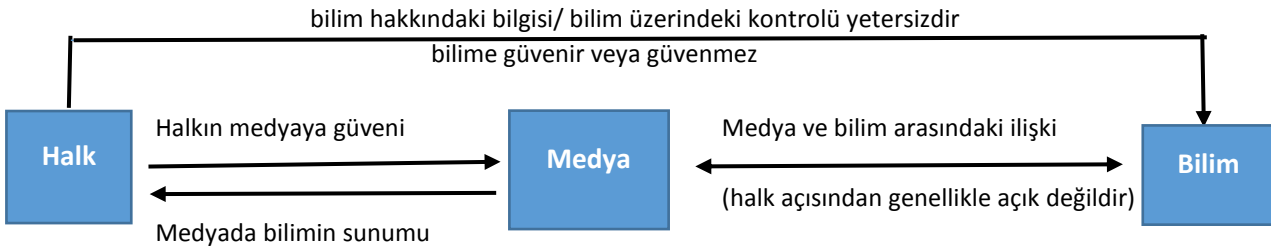
¹² Örnek olarak, bakınız: Achterberg, P., de Koster, W., & van der Waal, J. (2017), A science confidence gap. Education, trust in scientific methods, and trust in scientific institutions in the United States. 2014. *Public Understanding of Science*, 26(6), 704-720.

¹³ Bilim ve uzmanlığa duyulan güvende endişe verici düzeyde azalma olup olmadığı konusunda ayrıntılı bir tartışma için, 1. Tartışma Metnine bakın. Metin, akıl yürüterek şüphe duyma sonucu veya bilim ve teknolojinin aldığı belirlenen yönlere dair meşru eleştiriler dolayısıyla güvenmeyişin sorun olmadığına, asıl endişe verici olanın yerleşmiş [hak edilmiş] güvenin kaybedilmesi olduğuna dikkat çekiyor.

ilgilidir. Bilime duyulan güvende (henüz) ciddi bir azalma kaydedilmediği hâlde, medyaya duyulan güven konusunda önemli değişiklikler oldu.¹⁴

Bilime duyulan güven, bilimle uğraşan kişilerin ve bilim kurumlarının (medyada) temsil edilmesinden çok etkileniyor ve ona bağlı, çünkü bilim insanları ve bilim kurumları ile “kamuoyu/halk” arasında doğrudan temas ve bilgi alışverişi çoğunlukla yok ya da yetersiz. Bilim hakkında bilgi ve bilime dair kavrayış büyük ölçüde gazetecilik mecrası üzerinden geliyor. Bu dolaylı bilgi, insanın mevcut bilgileri, değerleri, siyasi ideolojileri ve kimlikleriyle bir araya geldiğinde onun bilim insanlarına, bilim kurumlarına, akademi disiplinlerine ve hatta bütün bilim sistemine güvenmesini ya da güvenini kaybetmesini sağlayabilir. Böylece elimizde bilime güven konusunda üç ayaklı bir yapı var: Medyanın / araçların kendileri de güven(sizlik) nesnelere olabilir ve dolayısıyla halkın bilime güven duymasını etkilerler.¹⁵ (Bakınız: Şekil 1)

Şekil 1: Medya aracılığıyla bilime güven.

Kaynak: Schäfer, M. S. (2016) Mediated Trust in Science: Concept, Measurement and Perspectives for the 'Science of Science Communication'. *Journal of Science Communication* 15(05), 1-7, s. 3.

Dolayısıyla, ayrı ayrı kurumlar olarak bilime ve medyaya güven üzerindeki etkileri de birbirinden ayırt etmek, özellikle de bunların nasıl etkileştiğine odaklanmak önem taşıyor. Toplumsal bir kurum olarak medyaya duyulan güven, bilime duyulan güvenle aynı kaynaklara dayanıyor: dürüstlük, şeffaflık, özerklik ve hesap verebilirlik. İkisi de toplumun güveni bakımından hayati önem taşıyan kurumsallaşmış sistemlere sahip. Mesela, güvenilir basın kuruluşlarında çalışan gazetecilerin, elde ettikleri bilgileri (çifte) kontrolden geçirmeleri, olgularla görüşleri birbirinden ayırmaları, karşı görüşleri de (uygun olan yerde dengeli bir şekilde) dâhil ederek kamuoyundaki kapsamlı tartışmaları ana hatlarıyla anlatmaları, para karşılığı yayınlanan reklamları haberlerden fiziksel olarak ayrı bir yerde tutmaları, çıkar ilişkilerini bildirmeleri, editöre yazılan mektuplara yer vermeleri ve rasyonel olarak anlamlı tezler sunmaları gerekiyor. Bu uygulama ve etik ilkeleri, bilim insanlarının araştırmalarının doğruluğunu garanti altına almak için kullandığı profesyonel kodlara benziyor.¹⁶ Her iki kurum da, kurumsal *kuvvetler ayrılığı* sistemine yaslanıyor: Toplumsal güveni oluşturmak ve korumak bakımından

¹⁴ Bilim için olanun aksine, birçok Batı ülkesinde, özellikle de İngilizce konuşulan ülkelerde, haber veren basına duyulan güvenin azaldığı ampirik olarak kaydedildi. Bu tüm dünya için geçerli tekdüze bir tasvir değil; dünyanın birçok yerinde medyaya duyulan güven artış gösteriyor. Yine de bu makalede söz edilen sorunlar, kültürel ve coğrafi bağlamların çoğu için geçerlidir. Bakınız: Hanitzsch, T., Van Dalen, A. ve Steindl, N. (2018), Caught in the Nexus. A comparative and longitudinal analysis of public trust in the press. *The International Journal of Press/Politics*, 23(1), 3-23.

¹⁵ Karşılaştırın: Kohring, M. (2004), *Vertrauen in Journalismus. Theorie und Empirie*. UVK Verlagsgesellschaft, s. 165.

¹⁶ Örnek olarak, bakınız: All European Academies (2017), *The European Code of Conduct for Research Integrity*. Online kaynak: <https://www.alllea.org/wp-content/uploads/2017/05/ALLEA-European-Codeof-Conduct-for-Research-Integrity-2017.pdf> (erişim tarihi 09/01/2019).

büyük önem taşıyan organize kontrol bu. Bilim insanları karşılıklı diyalogla *ortak zemin* oluşturmaya yönelirken, gazetecilik *ortak akıl* (sağduyu) arar.¹⁷

Gazetecilikle bilim arasındaki ilişki her daim çekişmeli olmuştur. Gelgelelim, iletişim alanında kimi dönüşümler yaşanıyor ve bunlar yeni güçlükleri beraberinde getiriyor. Bunların ilki ve en önemlisi, (dijital) medyada süren çeşitlenme ve bunun yanında (geleneksel) medya mülkiyetinin merkezleşmesi.¹⁸ Son dönemde teknolojinin hızla gelişmesi yepyeni dinamikler oluşturdu; bunlardan en dikkat çekici olanı kontrol edilmemiş olguların, rivayetlerin ve propagandanın “kitlesel kendi kendine iletişimin” küresel kanallarında çok hızlı yayılma imkânı bulması.¹⁹ Fakat buradaki dönüşüm sadece teknolojik değişimlerden kaynaklanmıyor; medyayla, bilim (algısı) ile ve kamuoyuyla (izleyicilerle) ilgili sosyoteknolojik ve siyasi-ekonomik değişimin karmaşık ve çetrefil ilişkisi bu.

İletişim mecralarını etkileyen bu sosyoteknolojik ve siyasi-ekonomik değişimler gözardı edilebilir bir arkaplandan ibaret değil; bunlar, bilime güven açısından teşkil ettikleri tehlikeyi anlamak için çözmemiz gereken pek çok yeni ilke ve mekanizmayı beraberlerinde getiriyorlar. Gelecek bölümlerde, söz konusu dönüşümlerin temel özellikleri tespit edilecek, bilime duyulan güven açısından oluşturdukları önemli güçlükler çıkarılacak ve bu güçlüklerin nasıl aşılabileceğine dair öneriler getirilecek.

Dijital Dönüşümler

İnternet platformlarının ve sosyal medyanın hızlı yükselişi insanların ve kurumların iletişim kurma şeklini ve bilginin yayılma yollarını değiştirdi. Son 15 yılda, geleneksel anaakım medyadan dijital ve sosyal medyaya doğru ciddi bir kayma yaşadık. Kamusal tartışmaların odak noktaları (tartışmaların profesyonel gazeteciler aracılığıyla aktarıldığı) geleneksel medyadan, internet medyasına, Facebook, YouTube, Twitter gibi sosyal medya platformlarıyla ve birbiriyle ilişkili binlerce bloğa kaydı. Bu kayma, bilimin nasıl iletildiğini ve dolaylı bir iletişim şekli olarak bilime duyulan güveni nasıl değerlendireceğimizi derinden etkiliyor.

Sosyal medyanın, güven ilişkilerine aracılık eden çeşitli türleri var. Çoğunlukla bunların “tarafsız” olduğu veya sadece kolaylaştırıcı araçlar olduğu düşünülüyor, bu da onları güvenilirliğe işaret eden önemli mekanizmalar hâline getiriyor. Dolayısıyla sosyal medya da, güvenilirlik algısını ve buna bağlı olarak bilime duyulan güveni etkileyebilir. Bu gözlemlerin pek çok açıklaması var ve bunlar da göz önünde tartışılıyor. Tartışmalar vatandaşlar, bilim ve medya arasında değişmekte olan güven ilişkilerini daha iyi anlayabilmek adına, medyanın değişen coğrafyasını kavramayı sağlıyor.

Bağlam Çöküşü

Bilim hakkında online bilgi kaynakları git gide önem kazanıyor. Bunlar yeni ve daha düşük eşikli iletişim imkânları sağlıyorlar. Halk artık çok sayıda kaynağa kolaylıkla ve çoğu zaman ücretsiz olarak erişebiliyor. Bu bir ilerleme gibi görünse de, böylesi kaynakların inanılabilirliğini değerlendirmek genellikle daha zor oluyor. Uzman (bilim insanı) ile uzman olmayan (“sokaktaki vatandaş”) arasındaki ilişki değişti.

¹⁷ Karşılaştırın: Avrupa Akademiler Birliği (2019), GA Conference Proceed. Online kaynak: <https://www.allea.org/alleaconferenceproceedingsdigital/> (erişim tarihi 17/01/2019).

¹⁸ Örnek olarak, bakınız: Schäfer, M.S. (2017), How Changing Media Structures are Affecting Science News Coverage. *Oxford Handbook on the Science of Science Communication* içinde, der. Hall Jamieson K., Kahan D. ve Scheufele D. New York: Oxford University Press, 51-60.

¹⁹ Castells, M. (2009), *Communication Power*. New York: Oxford University Press.

Artık herkes bilgi üretebilir, yayınlatabilir ve yaygınlaştırabilir. Bilgi git gide, internetten “araştırıp bulabileceğimiz” bir şey olarak görülüyor.

Böylece, kimin ne söylediği ve bunu hangi bağlamda söylediği, hangi yetkinliğe ya da uzmanlığa dayanarak konuştuğu, özellikle de bilginin ana kaynağından koparıldığı ve sosyal medya üzerinden yayıldığı durumlarda çoğunlukla belirsiz oluyor. Burada, kurulu ve güvenilir, kuvvetler ayrılığına dayalı bir denetim sistemi yok. Bu olguya “bağlam çöküşü” diyebiliriz: Her şeyin içerik olduğu bir internet ortamında, metnin, görüntünün ve sesin güvenilirliği artık doğrudan bağlamdan anlaşılıyor. Bu, içeriğin yetkinliğini de etkiliyor; örneğin bilimle ilgili sosyal medyada dolaşan haberler “bilimsel” veya “yetkili” bir bağlam sunmayabiliyor.²⁰ Kimi zaman bilgilerin kaynağı olarak, tanınan kurumlara varılabiliyor ama bir kaynağın güvenilirliğini çoğu zaman kullanıcıların kendilerinin değerlendirmesi gerekiyor. Bir kaynak “güvenilir” bir bilimsel kaynağın dış özelliklerinin hepsine sahipse ve kullanıcılar [içeriği] bu özelliklerden ayrı değerlendirme becerisine sahip değilse, bu kaynağın geçerliliğinin doğrulanıp doğrulanmadığını, bunun bağımsızlığını ve kesinliğini tayin etmek gayet güç olabiliyor. O hâlde internet kullanıcıları burada kendilerini, kendi “araştırmalarını” yapmak bakımından güçlü hissetse de, bu güç bir uzmanın değerlendirme yapmayı bilmesiyle karıştırılmamalı: Değerlendirmeyi bilmek demek, kaynakları ve sunulan bilgileri tartmayı bilmek, bu konuda tecrübe sahibi olmak demektir.²¹

Bilim hakkındaki iletişimin online kaynaklar dolayısıyla değişmekte olmasının yanında, bilim içindeki iletişim de değişiyor. Açık erişim ve güvenilir, nitelikli araştırmaları değerlendirmenin giderek zorlaşması meselesi burada da geçerli. Fırsatçı dergiler, ciddi ve nitelikli yayınlardan nasıl ayırt edilir? Güvenilirliği tartmak için meslektaş değerlendirmesinin hangi göstergeleri kullanılmalı? İlk elden literatür ticari yayıncıların elindeyken ve buna sadece pahalı kütüphanelerden, ödeme duvarlarının ötesinde ulaşabiliyorken, kamuoyu bilimsel iddiaların geçerliliğini nasıl tartabilir? Bilimin aktarımı ve daha genel olarak uzman iletişimi, sahtekârlığı önlemek, nitelik ve araştırmacının doğruluğu konusunda yüksek standartlar sağlamak için etkin tedbirlere ihtiyacı var, fakat basılı mecralara dayalı eski sistemler artık bu görevi yerine getiremiyor, onların yerini neyin alacağıysa meçhul.

Yanlı Doğrulama

Günümüzde yeni bağlam işaretlerine (beğenmeler, paylaşımlar, yorumlar vb.) sahip kısmen opak kaynaklardan, daha heterojen bir bilgi akışı söz konusu ve bu, neyin iletiildiğine dair algıyı da biraz etkiliyor. Bu durumda sosyal medya kullanıcısı insanların davranışlarına daha yakından bakmamız lazım. Yakınlarda *Science* dergisinde yayınlanan bir çalışma, sosyal medya kullanıcılarının “doğru” parçalardansa yanlış/eksik haberlere daha çok dikkat ettiğini gösterdi. Dahası, pek çok kullanıcı bir mesajın değerini ölçerken, konu hakkında daha önceki bilgilerinin ve önyargılarının kendisini etkilemesine izin veriyordu.²²

Tüm bunlar kısmen, teknik bir dönüşümden kaynaklanıyor, ama toplumsal ve siyasi etkisi ciddi boyutlara varıyor, çünkü kullanıcılar önemli ölçüde, şartırtıcı derecede izole ve kendi kendini onaylayan dijital topluluklarından edindikleri bilgilere göre davranmaya başladı. Bu “yankı odaları,” insanların

²⁰ “Bağlam çöküşü” kavramının kapsamlı analizi ve tanımı için bakınız: Davis, L ve N. Jurgen-son (2014), Context Collapse. Theorizing Context Collusions and Collisions. *Information, Communication & Society*, 17(4), 476-485.

²¹ Bakınız: Nichols, T.M. (2017), *The Death of Expertise: The Campaign Against Established Knowledge and why it Matters*. New York: Oxford University Press.

²² Örnek olarak, bakınız: S. Knobloch-Westerwick, B.K. Johnson, N. A. Silver ve A. Westerwick (2015), Science Exemplars in the Eye of the Beholder. How Exposure to Online Science Information Affects Attitudes. *Science Communication* 37(5), 575-601.

konu tercihlerini ve çerçevelerini pekiştirebilecek geri bildirim halkaları üretebiliyor.²³ Güven artık medya kuruluşlarına karşı değil, birbirine ağla bağlanmış topluluklara duyuluyor ve platform mekanizmaları üzerinden oluşturuluyor. Sonuçta, bilime zaten şüpheyle bakan kullanıcılar bu şüphelerini haklı gösteren hatta pekiştiren içeriklerle git gide daha fazla karşılaşıyorlar. Buna “yanlı doğrulama” ya da “doğrulama sapması” deniyor.

Bilime karşı güvensizlik ve şüphenin artması, bilime duyulan güvenin kaybedilmesiyle aynı şey olmak zorunda değil. Bazı yazarlar, güven ve güvensizliğin “devam eden tek bir sürecin iki zıt ucu olmadığını,” fakat bunların “işlev bakımından eşit” olduğunu savunuyor.²⁴ Bu bakış açısı, bir yandan araştırmalar bilime duyulan güvenin hâlâ yüksek olduğunu gösterirken diğer yandan bilime karşı güvensizliğin arttığı yönünde kaygı duyulmasının görünürdeki çelişkisi için de bir açıklama olabilir. Bunun yanında, ortada bir yetkili olmaması ve inandırıcılığın yeni işaretlerinin varlığı, dijital ağ iletişiminin sağladığı olumlu gelişmeler; çünkü bunlar, inandırıcılık konusundaki değerlendirmenin şeffaf olmayan kurumlar tarafından düzenlenmek yerine kişilerin kendileri tarafından yapılmasına imkân tanıyor.

Kutuplaştırma

Haber akışı [veya “bildirim,” “haber kaynağı” vb, -çn] denen olgu, yeni bilgi alma yöntemi olarak pek çok insanın gündelik hayatının egemen bir parçası hâline geldi. Örneğin ABD’de, nüfusun neredeyse yüzde 40’ı haberleri sosyal medya aracılığıyla, çoğunlukla da Facebook’un bildirim fonksiyonu üzerinden takip ediyor – haberleri reklamlarla bir arada sunarak kişiselleştiren ticari girişimler temelinde tasarlanan bir fonksiyon bu.²⁵ Sosyal medya kullanıcıları sosyal medya ağlarına, platformların (algoritmalar ve robotlar tarafından yönetilen) öneri sistemlerine ve veriye dayalı kişiselleşmiş anasayfalarına itimat ediyor.

Öneri sistemleri, kişinin kendisinin veya benzer ilgilere sahip başkalarının daha önce yaptığı aramalar üzerinden, yani “işbirliğine dayalı filtreleme” kanalıyla bildirim gönderiyor. Fakat bu sistemler insana sadece zaten bildiği şeyleri göstermiyor. Bunun yerine, sistemin altında yatan algoritmalar yeni şeyler sunarak insanların ilgisini sürdürmek üstüne kurulu. Algoritmalar bu nedenle insanlara benzer içerikler sunarken bunların çarpıcı, spekülatif, ya da müstehcen imalı yönlerini vurgulayarak dikkat çekmeye çalışıyor.

Bir münferit aktör, bir çalışmanın belirli yönlerini vurgulayarak, bir konuda belli bir uzmanı öne çıkararak ve tüm bunları bloglarla ya da sosyal medya (botlar) aracılığıyla çok hızlı yayarak, bilimsel kanıtlara veya bir bütün olarak bilime duyulan güveni kasıtlı olarak zayıflatabilir. Bunun için türlü çeşit strateji izlenebilir, özellikle iklim değişikliği tartışmaları bunun örnekleriyle dolu. Bir başka etki de, bilimsel sonuçların sosyal medya üzerinden kamuoyu tarafından giderek daha fazla tartışılması. Ayrıca bu tartışmalar giderek daha fazla, anlaşmazlık/zıtlasma şeklinde sunuluyor, daha fazla ilgi uyansın ve platformların algoritmalarını beslesin diye basite indirgenmiş ikili karşıtlıklar şeklinde veriliyor.

²³ Yankı odası konusu hâlâ tartışmalı, çünkü bilgiye maruz kalmanın gösterge değişken olarak kabul edilmesi durumunda yankı odası kavramının yine de geçerli olup olmayacağı açık değil. Ama içerikle etkileşim gösterge olarak alındığında yankı odalarının varlığı açıkça kanıtlanabiliyor. Örnek olarak, bakınız: Garrett, R. K. (2017), The ‘Echo Chamber’ Distraction. Disinformation Campaigns are the Problem, not Audience Fragmentation. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(4), 370-376.

²⁴ Karşılaştırınız: Lewicki, R. J., McAllister, D. J. ve Bies, R. J. (1998), Trust and Distrust. New Relationships and Realities. *Academy of Management Review*, 23(3), 438-458.

²⁵ Karşılaştırınız: Reuters Institute for the Study of Journalism (2018), *Digital News Report 2018*. Online kaynak: <http://www.digitalnewsreport.org/survey/2018/overview-key-findings-2018/> (erişim tarihi 14/01/2019).

Böylesi kasıtlı kutuplaştırma birçok bilim insanını ve uzmanı hayrete düşürüyor. Şaşkınlıkları çok normal, çünkü onlar hipotezlerin dikkatle kurulduğu, ayrıntıları kaçırmayan dengeli akıl yürütmelerin egemen olması gereken bilim kültürüyle yetişmişler. Şimdi birden bire kendilerini her görüşün birbirine eşit sayıldığı bir online dünyada buluyor, burada kendilerini savunmak zorunda kalıyorlar, üstelik bu dünyada insanlar söylediklerinin yanlış olduğu kanıtlanmadıkça kendilerini haklı sayıyor. Sosyal medyanın bu ortamı, görüşlerin olgulardan daha kârlı olduğu, basit ifadelerin mantıklı savlardan daha çok iş yaptığı, kutuplaşmanın ortak zemine ve ortak akla galip geldiği bir dünyanın özeti oldu.

Fakat sosyal medyanın etkilerini inceleyen ilk analizler de, öne sürdükleri savlar ne kadar ikna edici gelirse gelsin, dikkatle ele alınmalı. Mesela son zamanlarda oluşan literatüre göre, bu konudaki ilk çalışmalarda söz edilen yankı odası ve filtre balonu korkulduğu kadar etkili olmayabilir.²⁶ Bilakis, bu olgular belki de yalnızca aşılama ve iklim değişikliği gibi belirli meselelerde ve belirli (daha çok İngilizce konuşulan ortamlarda rastlanan) bir bağlam içinde geçerlidir.²⁷ Şimdiye dek bunların (Avrupa'daki) başka bağlamlarda nasıl işlediğine dair güvenilir kanıt yok.

İletişimin Özelleşmesi

Sosyal medya, pekiştirilen tarafgirlikten, parçalanmadan ve kutuplaşmadan faydalaniyor. Platformlar bireysel kullanıcılara tam da alıcısı oldukları türden bilgileri vererek daha fazla tıklanma sayısı elde ediyor ve dolayısıyla daha çok ilgi görüyor. Facebook – Cambridge Analytica skandalından beri, teknoloji şirketlerinin her bir bireysel kullanıcıdan ayrıntılarıyla ne kadar çok bilgi (“veri göstergesi”) elde edebileceğini biliyoruz. Fakat sistemin içine kurulu olan ve yanlı doğrulamadan faydalanan kişiselleştirme mekanizmasının yanında, burada mesajı yönlendiren insan “arkadaşın” da önemli bir rolü var. Facebook arkadaşları belirli konular hakkında belirli bilgileri sosyal medya üzerinden yaymak konusunda temel bir unsur olabiliyor; özellikle 10’lu yaşlarındaki çocukları ve genç yetişkinleri etkileyen bir akran baskısı süreci bu.

Teknoloji şirketlerinin yanlı doğrulamayı istismar etmesiyle eşzamanlı olarak, bir başka önemli değişim daha gerçekleşiyor: Online sosyal ağ hizmetleri ve kitle iletişim platformları neredeyse tamamen ticari şirketlerin elinde ve bilginin otomasyona bağlı, algoritmik dağılımında kuralları onlar koyuyor. Bu “platformlaşma,” oturmuş demokratik süreçlere ve kurumlara duyulan güvenin, hiç de şeffaf olmayan yapılar üstüne kurulu bir teknolojik sistem tarafından sorgulanmakta olduğunu gösteriyor. Facebook, Twitter, Google ve diğerleri yeni güven nesnelere işlevini görüyor, güvenin yeni yapısını onlar genişletiyor. Hem de, yeni oluşmaktaki bu sisteme egemen olan söz konusu medya şirketleri, ısrarla kendilerinin medya şirketi olmadığını ve dolayısıyla kendi kanallarından yayılan içeriğin doğruluğundan kendilerinin sorumlu tutulamayacağını söyleyerek uzun süre sorumluluklarını kabul etmediler.

Bilgisayar Hesaplamalarına Dayalı Propaganda

Son birkaç yılda, medyaya –ve bir derecede kadar bilime- güven sorununu gözler önüne seren bir başka şey de, sürekli tekrar eden yalan haber ve kasıtlı olarak yanlış bilgilendirme (dezenformasyon)

²⁶ Bakınız: Knight Foundation (2018), *Avoiding the Echo Chamber About Echo Chambers. Why selective exposure to like-minded political news is less prevalent than you think*. Online kaynak: <https://medium.com/trust-media-and-democracy/avoiding-the-echo-chamberabout-echo-chambers-6e1f1a1a0f39> (erişim tarihi 09/01/2019).

²⁷ Bakınız: Schmidt, A. L., Zollo, F., Scala, A., Betsch, C. ve Quattrociocchi, W. (2018), Polarization of the Vaccination Debate on Facebook. *Vaccine*, 36(25), 3606-3612, veya Williams, H. T., McMurray, J. R., Kurz, T. ve Lambert, F. H. (2015), Network Analysis Reveals Open Forums and Echo Chambers in Social Media Discussions of Climate Change. *Global Environmental Change*, 32, 126-138.

meselesiydi. Bunlar ince ve son derece karmaşık meseleler ve gerçekten ne olup bittiğini anlamak için çok daha fazla araştırma yapmak gerek. Yeni olgular değil bunlar, fakat manipülasyonun ve dezenformasyonun online medya üzerinden yayılma ölçeği ve hızı, ayrıca bunların jeopolitik tartışmalarda önemli pay sahibi olması yeni. Burada git gide daha sık gözlemlediğimiz şey, sosyal medya çevresinin kurulu toplumsal/ sektörel güven sistemlerinin, hesap verebilirliğin ve sorumluluğun altını oyması.

Otomatik hesaplar (daha çok Twitter'dan tanınan "sosyal botlar") ve kötü niyetli gerçek kişiler ("troller") dezenformasyonun günümüzdeki formunda önemli bir rol oynuyor. Online iletişimin çoğu zaman anonim kalmasının da pekiştirmesiyle robotlar ve troller, kullanıcıların düşünce, görüş ve kanıtların dağılımı hakkındaki algısını saptırabiliyor. Bunlar stratejik olarak, bilgisayar hesaplamalarına dayalı propaganda yapmakta da kullanılabilir. Kamuoyunu manipüle etmekte en etkili online yöntemin, robotlarla trolleri bir arada kullanmak olduğu gösterildi.²⁸

Şüpheli uyandırmaya veya şüpheleri körüklemeye çalışan aktörler, bilim ve bilimsel kanıt hakkındaki kamuoyu görüşüne dair yanlış bir algı aktarmak için teknolojileri, hatta sosyoteknik toplulukları, yani robotlardan ve trollerden oluşan ağları maksatlı olarak kullanabiliyor. Karşıtlıklar üzerine kurulu bilim tartışmaları internetten sürdürülen jeopolitik kavgaların favori hedefi hâline geliyor. Rusya'nın, internette aş hakkındaki söylemlere müdahale ettiğine dair kanıtlar, siyasi aktörlerin internette yalan haber ve dezenformasyonu stratejik olarak kullanmasının yakın zamandaki örneklerinden oldu.²⁹

Yalan haberin ve trollemenin özü kavga çıkarmak, diyalogu engellemek ve ortak zemini yok etmektir, bu da mevcut kutuplaştırmanın pekiştirilmesiyle yapılır. Fakat bu tür müdahaleleri ampirik olarak tespit etmek çok zor. Görüldüğü kadarıyla bunlar toplumun başka sektörlerine kıyasla bilim ve araştırma alanında daha az etkili oluyor.

Siyasi İklimde Kutuplaşmanın Giderek Artması

Bir başka sorun da, sürekli artan sayıda Batı toplumunda, basın, anaakım medya ve bilim gibi toplumun geleneksel kurumlarına karşı düşmanca tavırlar sergilenen siyasi iklimler. Özellikle liberal demokrasilerde bir bakıma yeni bir olgu bu, ama sorun Başkan Trump'ın geleneksel yayın organlarına sık sık saldırdığı ve bunların meşruiyetine gölge düşürmeye çalıştığı ABD ile sınırlı değil. Çoğunluğu sağ kanattan olan başka popülist hareketler ve siyasi partiler de bu yöntemleri başarıyla kullanıyor. Polonya, Macaristan ve Türkiye gibi ülkelerde basın özgürlüğü üstündeki baskılar artıyor. Popülizmin ve akılçılık karşıtlığının körüklediği bu siyasi iklimde, tıpkı olguları araştırmanın temel kurumları olan bilim ve üniversite gibi, haber yayın organları da saldırı altında.

Yakınlarda ABD'de ve başka yerlerde gazeteciler, yaptıkları işe ve bir kurum olarak geleneksel basına duyulan güveni yeniden kazanmak amacıyla, mesleklerinin standartlarını ve etik ilkelerini vurgulayan bir girişimle bu düşmanca iklime karşı çıktılar. 2018 yılı Ağustos ayı ortalarında ABD'de 300 yayın kuruluşu, basının halk düşmanı ilan edildiği, [bu suçlamaların] hiçbir şekilde kanıt üzerine kurulu bilgi ve haberlere dayandırılmadığı siyasi iklimi protesto etti.³⁰

Bu bize, tüm dünyadan bilim insanlarının gerçekleştirdiği bir başka protestoyu hatırlıyor: 22 Nisan 2017'de dünyanın her yerinde 600'den fazla şehirde bilim insanları ve vatandaşlar sokağa çıkmış,

²⁸ Bakınız: Keller, T. R. ve Klinger, U. (2018), Social Bots in Election Campaigns. Theoretical, Empirical, and Methodological Implications. *Political Communication*, 1-19.

²⁹ Karşılaştırınız: Broniatowski ve ark. (2018), Weaponized health communication: Twitter bots and Russian trolls amplify the vaccine debate. *American journal of public health*, 108(10), 1378-1384.

³⁰ Kate Lyons (2018), More than 100 US Newspapers Plan Editorials Decrying Trump Media Attacks. *The Guardian*, Londra, 13 Ağustos. Online kaynak: <https://www.theguardian.com/media/2018/aug/13/more-than-100-us-newspapers-plan-editorials-decrying-trump-media-attacks> (erişim tarihi 14/01/2019).

Bilim için Yürüyüş'e katılmıştı. Yürüyüşün amacı bilime daha çok kaynak aktarılmasını ya da daha çok öncelik verilmesini talep etmek değildi. Bu yürüyüş, dünya büyük siyasi, teknolojik ve ekolojik dönüşümler geçirirken bilimlerin kurumsal temelini korumasını istemek için yapıldı.

Yeni Tespit Etme ve Gösterme Mekanizmaları

Son olarak, sosyal medya üzerinden online iletişim, güvenilirliği göstermek ve tespit etmek konusunda da sorunlar çıkıyor. Yukarıda belirttiğimiz gibi, bilgi yaymakta kullanılan dijital kanallar genellikle kullanıcıya kimin neyi, hangi bağlamda, hangi yetkinliğe veya uzmanlığa dayanarak söylediğine dair pek bir zemin sunmuyor. Bilgilerin kaynağı bazen, tanınan kurumlara varıncaya kadar takip edilebiliyor ama kaynağı bulmak ve güvenilirliğini değerlendirmek çoğu zaman kullanıcıya kalıyor. Bu yüzden, içerik üreticiler arasında en iyi niyetli olanlar dahi, online içeriklerinin güvenilir olduğunu göstermekte zorluk çekebiliyor. Bu, bir bütün olarak, ideolojik ve sosyoteknik bir güç kaymasına benziyor: Olguları toplumsal sistemlere (hukuk, bilim, medya) dayanarak kuran ve doğrulayan kurumsal güven sistemlerinden, çok belirsiz iktidar kurallarının işlediği, kişiselleştirilmiş bilgi akışlarına ve teknoloji şirketlerinin iş modellerine dayanan teknik-endüstriyel bir güven sistemine doğru gidiyoruz. Bu gidiş, yeni medya sistemine egemen olacak değer ve normları belirlemek üzere tamamen yeni bir müzakere ve iktidar mücadelesi sürecini ifade ediyor.

Bilim İletişiminde Çoğulculuk

Halkla İlişkiler Şekli Olarak Bilim İletişimi

Buraya kadar, bilim hakkında medya üstünden nasıl iletişimde bulunduğumuzu etkileyen ve bilimin halka aktarılmasında çoğulculuğa yol açan büyük dönüşümleri ele aldık. Bu dönüşümler, politikayla uğraşanlara, hükümetlere, kurumlara, şirketlere ve başkalarına bilim hakkındaki mesajlarını kamuoyuna ulaştırmak için git gide büyüyen imkânlar sağlıyor. Bunun sonucunda, araştırma kurumlarının iletişim birimleri ve bilim haberleri yapan gazeteciler, bu değişimleri izlemek ve onlara yer vermek konusunda artan bir baskı altındalar. Bilimde elde edilen sonuçlar online ortamda ve sosyal medya üstünden, bu sonuçları seçerek alması (yanlı doğrulama) ve seçtiği internet kanallarında silah olarak kullanması (kutuplaştırma) mümkün olan kişiler tarafından yaygınlaştırılıyor. Bu nedenle araştırma kuruluşları, üniversiteler ve araştırmacılar odaklarını bilgi aktarımından saygınlık kontrolüne ve imaj oluşturmaya doğru kaydırma tehlikesiyle karşı karşıya.³¹

Araştırma kuruluşlarının halkla ilişkiler bölümlerinde hazırlanan basın bildirimleri, medyanın büyük ölçüde yukarıda bahsedilen mekanizmaların körüklediği dinamikleriyle ters düşüyor. Çünkü medyada “*trending topic*” [çok kişinin bahsettiği konu] olsun, “viral” olsun, ilgi görsün diye hazırlanan içeriklerde bilimsel sonuçlar abartılıyor veya basitleştiriliyor. Bu da medyanın abartılı hatta sansasyon peşinde haberler yapmasına katkıda bulunuyor. Artık en önemli değer haberin doğruluğu, güvenilirliği değil gibi; bunun yerine görünür olmak, geniş izleyici kitlelerinin ilgisini toplamak önem kazanıyor. Sosyal medya platformlarında kullanıcılar ve algoritmalar sansasyonel haberleri tercih ediyor. Böylece insanların iki-üç tane “sıcak gündem” maddesi üzerine, kısa süre konuştuğu, kamusal söylemde çeşitliliği azaltması muhtemel bir “ana yola girme” süreci geliyor.

Böylesi eğilimler bu iletişimin güvenilirliğini tehdit edebilir. Bunun bilime güven bakımından etkisi olumludan çok olumsuz benziyor. Dengeler geleneksel medyada bağımsız bilim gazeteciliğinden

³¹ Bu değişimin derli toplu özeti için bakınız: Schäfer, M.S. (2017), How Changing Media Structures are Affecting Science News Coverage. *Oxford Handbook on the Science of Science Communication* içinde, der. Hall Jamieson K., Kahan D. ve Scheufele D. New York: Oxford University Press, 51-60.

uzaklaşp bilimin, şirketlerin halkla ilişkiler çalışmalarını andıran kendi kendine temsiline doğru kaydıkça, iletişim bireylerin ya da kurumların öznel çıkarlarıyla yüklendikçe güven duymanın temel önkoşulları aşınabilir.

Bilim Haberciliğinin Düşüşü

Bilimin giderek daha doğrudan hâle gelen aktarımları, bilim haberciliğinin düşüş kaydetmesiyle de pekişiyor. İzleyici/okur kitlesinin küçülmesi ve gerek özel şirketlerin gerekse kamunun kaynak sağlama şekilleri geleneksel gazeteciliğın iş modelini krize soktu. Bu, haberlerin daha da çok pazarlanmasına, üretimi daha ucuza gelen, izleyicilerin ve dolayısıyla reklam verenlerin daha çok ilgilendiğı haberlerin tercih edilmesine yol açtı. Üretim süreçleri kısılıyor. Bütün bunlar, fazla pazar değeri olmayan, dikkatli araştırmalara ve engin bilgiye dayanan, dolayısıyla uzun vadeli kaynak ayrılmasını gerektiren bilim haberciliğinin aleyhinde işliyor. Bu nedenle bilim hakkında güvenilir bilgi veren ve doğru yönlendiren yerleşik kaynaklar azalıyor.

“Yalan Haber” ve Bilimin İnkârı

Son yirmi yılda yaşanan, yukarıda anlattığımız teknolojik ve sosyal değışmelere paralel olarak bilim konusunda “uyduruk” yayınlar da çoğalıyor gibi görünüyor: kabul gören uygulamalara, örneğın bağımsız ve anonim hakem incelemesine yer vermeyen fırsatçı dergiler var. Uyduruk bilimsel yayınlar, bilimin aktarımına aracılık edenlerin ve izleyicilerin iyi araştırmayı ve güvenilir bilimsel kanıtı değerlendirmesini zorlaştırıyor. Bilimsel araştırma yürütme ve yayınlama konusunda kurumsallaşmış standartları gözardı etmek yeni bir şey değıl; böyle çalışmalar her zaman çeşitli miktarlarda mevcuttu fakat bu, Batı demokrasilerinde uzun zamandır bu kadar görünür olmayan bir olguydu. Bunun görünürlüğüyle birlikte, hem araştırmacılar hem de gazeteciler tarafından dile getirilen kaygılar da arttı. Hileli/yanıltıcı araştırmalar ve “yalan haber” hep vardı ama bunlar artık kenardan köşeden merkeze doğru geliyor ve siyasi tartışmalara, hatta kimi zaman bilimsel tartışmalara bile daha fazla dâhil ve egemen oluyorlar.

Bunun sonucu olarak bilim insanlarının, kamuoyunun ne tepki vereceğine dair bazı öngörülerle otosansür uyguladığı vakaların gittikçe arttığına şahit oluyoruz. Mesela, araştırmacıların, elde ettikleri sonuçların aşp karşıtı kampanyacılar tarafından hedef alınmasından, sorunlu ve tek taraflı bir bakış açısıyla yorumlanarak aşılamanın zararlarının kanıtı gibi yansıtılmasından ya da bilim insanlarını ve yaptıkları işi kamuoyu önünde küçük düşürmeye bahane edilmesinden endişe duydukları, bu nedenle yayın yapmayı, sonuçları açıklamayı geciktirdikleri bildiriliyor. Bu bilim insanları otosansür uyguluyor çünkü önemli gerçeklerin çarpıtılacağından, cümlelerin cımbızlanıp bağlamdan kopartılacağından, sonuçların kendilerinin hiç düşünmediğı şekilde genişletileceğinden, araştırma bulgularının yanlış aktarılıp kötüye kullanılması nedeniyle izleyici kitleyle olan güven ilişkilerinin bozulacağından endişe ediyorlar.³²

Gerçek olanla olmayanı birbirinden ayırt etmeye yarayan kurumsal mekanizmalar, hızla değışen medya ortamında sürekli saldırı altında ve kısmen çökmüş durumdayken, kendini kanıtlamış araştırmacılara ve gazetecilere karşı saldırılarda yeni söylem taktikleri kullanılıyor. Bu kişiler, yanlış aktarılan araştırmalardan ve araştırmada dürüstlüğe dair yerleşik kurallar gözardı edilerek yapılan çalışmalardan derlenmiş “alternatif gerçekleri” kabul etmedikleri için, kendileri “inkârcı” olmakla suçlanıyorlar. Burada, dünyanın birçok ülkesinde popülist sağcı liderlerin anaakım medyada yayınlananlara “yalan haber” deyip durmasını hatırlatan bir tersine çevirme taktiğı uygulanıyor.

³² 32 Lewandowsky, S.; Oreskes, N.; Risbey, J. S.; Newell, B. R. ve Smithson, M. (2015), Seepage. Climate change Denial and its Effect on the Scientific Community. *Global Environmental Change*, 33, 1-13.

Bilimsel bulguların inkâr edilmesi ve bunun yerine “alternatif gerçekler” önerilmesi ne kadar rahatsız edici olursa olsun, “inkârcılık” anaakım bilimin söylemsel sınırları içinde işlemeye çalışıyor en azından. İnkârcılar rasyonel söylemin şartlarına uyar görünmeye uğraşiyor: Bilimin onların dediğini doğru kabul etmesini hedefliyor ve rasyonel gibi görünen iddialar, yayınlar ve akademik sıfatlarla tezlerini desteklemeye çalışıyorlar. Gelgelelim bunlar çoğu zaman uydurma iddialar; belli görüşleri (çoğunlukla komplo tezlerini) desteklemek için üretilmişler ve araştırmada dürüstlüğün, doğruluğun minimum şartlarını sağlayamıyorlar. Bu tür tezlere, insanların iklim değişikliğine sebep olduğunu inkâr etmek, AIDS ve HIV arasındaki bağlantıyı inkâr etmek, evrimi ya da Yahudi Soykırımını inkâr etmek örnek verilebilir.

Keith Kahn Harris, kısa süre önce yayınlanan kitabında gündelik inkârdan yaygın inkârcılığa doğru kaymayı toplumsal bir olgu olarak analiz ediyor ve inkârcılarla, kendisinin “post-inkârcılar” dediği kişiler arasındaki bir farka dikkat çekiyor: “İnkârcılık –uzun uzadıya- açıklarken post-inkârcılık kendinden emin bir şekilde bildirir. İnkârcılık en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş, çabayla üretilmiştir, post-inkârcılıksa sezgiseldir. İnkârcılık disiplinli, post-inkârcılık anarşiktir. [...] O da yine yerleşik bir doğrunun inkârı üstüne kuruludur ama yöntemleri daha derin bir arzuyu su yüzüne çıkarır: bu, gerçeğin kendisini yeniden yapmak, dünyayı yeni baştan kurmak, gücünü serbest bırakarak gerçeği yeniden düzenlemek ve dünyaya kendi damagsını basmaktır. Post-inkârcılıkta esas mesele bilimin inandırıcı bulacağı alternatif bir gerçeklik yaratmaktan ziyade, kendine dünyayı canın nasıl isterse öyle görme hakkını tanımaktır.”³³

Yukarıda anlatılan dönüşümler, sağlıklı ve istenen bir şey olan düzenli şüpheciliği öylesine çekiştiriyor ki sonunda ortaya düzensiz şüphecilik, bilimsel kanıtın (kasten) yanlış yorumlanması, yaygınlaşmış bilim inkârcılığı ve nihayet post-inkârcılık çıkıyor. Git gide dijitalleşen toplumda bu eğilimlere karşı durmak için güveni yeniden icat etmemiz lazım.

Dijital Toplumda Güveni Yeniden İcat Etmek

Şimdiye kadar konuştuğumuz konular, hızla değişen teknolojik, toplumsal ve politik çevrede geleneksel medyaya duyulan güvenin azalması konusunda bir arkaplan ve kısmi açıklamalar sundu. Burada, dijital topluma doğru dönüşüm sürecinde kamusal kuruluşların karşı karşıya olduğu sorunlar da açıkça görülüyor. Büyük verilerin, platformların, algoritmalarla yönetimin ve tüm dünyadaki online hareketlerin durmaksızın değişen şartlarında ayakta kalabilmek için kurumların kendilerini yeniden icat etmeleri gerekiyor. Dijitalleşme ve “platformlaşma” süreci bilim, gazetecilik ve eğitim de dâhil olmak üzere bütün sektörler için geçerli.³⁴

Bu dönüşümle gelen, burada ana hatlarıyla aktarmaya çalıştığımız zorluklar, bilime ve uzmanlığa duyulan güvenin artık, bilim insanlarının geleneksel olarak mesleki konumları üzerinden geliştirdikleri kurumsallaşmış kuvvetler ayrılığı ve denetim sistemine dayanmadığını ifade ediyor. Dijital toplumda online platformlar kurumları kolayca pas geçebiliyor, arama motorları bilginin yerini alıyor, enformasyonla veri eşdeğer sayılıyor. Bunun altında yatan süreçler ve sonucunda ortaya çıkan mekanizmalar gerek araştırmacıların gerekse gazetecilerin dürüstlüğüne, şeffaflığına, özerkliğine ve hesap verebilirliğine karşı güçlü bir meydan okuma niteliğinde.

³³ Kahn-Harris, Keith (2018), Denialism. What Drives People to Reject the Truth. *The Guardian*, Londra, 3 Ağustos. Online kaynak: <https://www.theguardian.com/news/2018/aug/03/denialism-whatdrives-people-to-reject-the-truth> (erişim tarihi 14/01/2019)

³⁴ Van Dijck, J, Poel, T ve De Waal, M. (2018), *The Platform Society. Public Values in a Connective World*. New York: Oxford University Press.

Peki, bilime duyulan güvenin sürekli aşınmasını engellemek için ne yapılabilir? Güven oluşturma işi online platformlara ve sosyal medyaya mı bırakılmalı? Araştırmacılar sadece araştırma yapmaya odaklanıp bilim hakkında iletişim kurma işini başkalarına mı devretmeli? Bu yazıda tanımladığımız gelişmeler bunun sorumsuzluk olacağına işaret ediyor. Kurum olarak bilim, 21. yüzyılın iletişim mecralarının getirdiği yeni taleplere uyum sağlamak ve aynı zamanda güvenilirliğinin geleneksel zeminini de korumak zorunda.

Demek ki araştırmacıların daha da şeffaf olması, eskisinden de “gözleme açık,” eskisinden de kamusal olması lazım. Dolayısıyla dürüstlüğün ve güvenilirliğin, üstünde durdukları zeminle bağıni yeniden icat etmemiz gerekiyor. Bilimde kanıtın, kanıtın anlamının ve sınırlarının her bir özgül araştırma bağlamı için açıkça ifade edilmesi ve tanımlanması lazım. Araştırmacılar doğrudan, verilerinin kaynak ve kökenlerini sunmalı, bunun yanında veri işleme ve yorumlama yöntemlerini de açıkça ifade etmelidirler. Açık veri demek, veritabanlarını başka uzmanlara da açmak, böylece çalışmalarını onların da doğrulamalarına ve tekrarlamalarına imkân tanımak demek. Kamu malı olan arşivler ve kütüphaneler, bilgiyi açık, erişilebilir ve güvenilir kılmak üzere yeniden icat edilmeli. Bilimsel doğruluğu ve dürüstlüğü denetlemek, şeffaflık ve açıklık olmadan mümkün değil; fakat dijital toplumda güveni sağlamaya “şeffaflık” da tek başına yetmiyor.³⁵

Şeffaflık ve açıklık araştırmacıların bu konuda hesap verebileceğini gösterir, güvenilir olduklarına işaret eder, ama bir yandan da onları daha kırılğan kılar. 1. Tartışma Metninde söz edildiği gibi, açıklık ve şeffaflığa davet ederken bunun sınırlarını çizmemek bu nedenle sorundur. Kötü niyetli kişiler her iyi fikirde olduğu gibi açıklığı da çok kötü bir şeye çevirebilirler; mesela e-posta üstünden kişisel yazışmaları bilgisayar korsanlığı yapmakta veya cımbızlanacak alıntı aramakta kullanabilirler. Kısa süre önce ALLEA, araştırmalara kaynak sağlayan kuruluşlardan oluşan bir konsorsiyumun desteklediği açık erişim yayıncılık girişimi Plan S hakkındaki cevabında, açık erişime doğru ilerlerken kötü niyetli girişimleri ve bilimsel yayın sektöründe, araştırma değerlendirme sisteminde karşılaşılabilecek istenmeyen sonuçları engellemek için dikkate alınması gereken bir dizi güçlüğe işaret etti.³⁶

Belirli sınırlar dâhilindeki açıklık, yine de, akademik araştırmacının hem uzman meslektaşlarla hem de genel kamuoyuyla diyaloga açık olduğu anlamını taşımalı. Söz konusu kamuoyu internetteki platformlar ve sosyal medya tarafından kasten yanlış yönlendiriliyorsa, belirli odaklar yanlış bilgilendirmeye yarayan online araçları insanlarda şüphe uyandırmak ve onları kutuplaştırmak için kullanıyorsa bahsi geçen açıklık daha da önem kazanabilir. Akademisyenler kendi uzmanlık alanlarında internette yapılan tartışmalara katılmalı, yanıltıcı hikâyeleri ve düpedüz uydurma olan anlatımları sistematik bir şekilde yapıbozumuna uğratarak, bunların yanlışlığını ortaya koyarak uzman olmayanlara rehberlik etmeli. Gelgelelim bütün yanlış temsilleri bilim insanlarının kendi kendilerinin önlemesi mümkün değil – buna kalkışacak olsalar kendi işlerini yapamazlar.

Bir diğer kısmi çözüm de, dijital evrenlerdeki (açık) kaynakların güvenilirliğini değerlendiren online araçlar geliştirmek olabilir. İnsanların nitelikli bilgiyi ayırt edebilmesi amacıyla, olayların doğrulamasını [sağlamasını] yapmak, işaretlemek, internette bağlantılarını kurmak ve kaynaklarını göstermek için otomatik araçların geliştirilmesi ve bunların dikkatle test edilmesi gerekiyor. Fakat doğrulamanın ve kalite kontrolünün de bir bedeli var. Online medya kanallarının fon kaynakları ciddi habercilikten uzaklaşma eğiliminde, bu da sorumlu haberciliğin yeniden kâr edilir olması için daha fazla kaynak ayrılmasını ve daha fazla çaba gösterilmesini gerektiriyor.

Bilime güven dış referanslara dayanıyor; eskiden bu referanslar çoğunlukla bilim haberciliği tarafından eleştirel ama yapıcı bir şekilde sağlanıyordu. Bilim haberciliğinin yıpranması kurumlar arasında bir domino etkisi başlatabilir: Gazetecilik aşındığında toplumun bilim gibi diğer kurumlarının

³⁵ Bilim insanlarıyla genel kamuoyunun yüz yüze konuşabildiği vatandaş forumları düzenlemek de olumlu ve etkili adımlardan. İrlanda’dan bir örnek için bakınız: <https://www.citizensassembly.ie/en/>.

³⁶ 36 Avrupa Akademiler Birliği (2018), *ALLEA Response to Plan S*. Online kaynak: https://www.allea.org/wp-content/uploads/2018/12/ALLEA_Response_PlanS.pdf (erişim tarihi 09/01/2019).

güven ve/veya meşruiyet kazanması daha zor oluyor. Bilim insanlarıyla gazeteciler, ayrıca araştırma kurumlarının halkla ilişkiler birimleri gibi, bilim hakkında aktarımda bulunan diğer aktörler, yerleşik meslek kurallarına ve standartlarına her zamankinden de sıkıca bağlı durarak rol modeli oluşturmalı. İki kurum da, bir yandan güven oluşturmanın uzun zamandır varlığını koruyan standartlarına bağlı kalarak, dijital yeniliğe yatırım yapmalı. Güçlükler karşısında ayakta durma becerisine sahip toplumlar bilimsel uzmanlık zemini üzerinde durur, bilimsel uzmanlığın araç ve gerekleriye toplumun ihtiyaçlarıyla birlikte evrilir. Bu nedenle politikacıların, politika üretenlerin ve vatandaşların bilim insanlarına güvenmesi, bir kurum olarak bilime hem moral hem finansal destek vermeleri vazgeçilmezdir.

Ancak bu çabalar da yeterli olmayabilir. Bilimin aktarılmasını yeniden yapılandırmaya kaynak aktarmamız, bunu yeni gerçekliklerden doğan ihtiyaçları karşılar hâle getirmemiz şart. O hâlde bilimsel sonuçları iletmekle kalmamak, bilimin temel yöntem ve normlarını da aktarmak gerek. Bu çabalar “medya okur-yazarlığı” kadar “bilim okur-yazarlığı” da gerektiriyor. İnsanlar sadece kendi görüşlerinin onaylamasını istemek yerine yöntemli şekilde akıl yürütmeyi öğrenirlerse kendi özerk kararlarını verebilirler. Her şeyin “içerik” olduğu, “bağlamın” artık ayırt edici bir kriter olmadığı bir ortamda böylesi kararlar son derece önemlidir. Okullara, üniversitelere devam eden öğrenciler uzmanlığın ne zaman güvenilir olduğunu ve daha önemlisi ne zaman güvenilir olmadığını, mevcut ve yeni yöntemlerle öğrenmek zorunda. Uzmanlığa güven duyulmasını sağlama görevi her düzeyde yerine getirilmeli; üniversitelerin, bilim konseylerinin ve bilim akademilerinin gündemlerinde öncelikli olarak yer almalı.

Dijital bir toplum açık ve kamusal kurumlar olmadan düzgün şekilde işleyemez; bu da söz konusu kurumları yürütenlere, kendilerinin de kaçınılmaz olarak parçası olduğu internet dinamiklerini biçimlendirmekle aktif bir şekilde uğraşma görevini veriyor. Dijital toplumumuzun temelinde ortak zeminin ve ortak aklın (sağduyunun) bulunması ve bunun korunması için, bilimin ve eğitimin ortak yarar olarak varlıklarını sürdürmesini sağlamamız lazım.

Sonuçlar

Bu yazıda, değişen iletişim mecralarının bilime ve uzmanlığa duyulan güven bakımından teşkil ettiği temel zorlukları ana hatlarıyla ele aldık. Yazı, bilimin toplumdaki rolünü yerine getirmesinde güvenin vazgeçilmez önemini vurguluyor; bilime duyulan güvenin azalıp azalmadığını, azalıyorsa neden ve nasıl azaldığını soruyor ve bunun giderek dijitalleşen toplumda medya ve iletişimde yaşanan dönüşümle nasıl ilişkili olduğunu gösteriyor.

Söz konusu dönüşümlerin altında yatan teknolojik, politik ve toplumsal değişimler yepyeni bir dizi süreç ve mekanizmaya işaret ediyor; bu değişimlerin dijital toplumda toplumsal kurumlara güven ve nihayetinde demokrasiye güven konusunda teşkil ettikleri zorlukları anlayıp aşmak için ilgili süreç ve mekanizmaları ele almamız gerekiyor. Bu çok karmaşık bir konu ve karşımızdaki zorluklar da bu yazıda analiz edilenlerle sınırlı değil, ancak, sosyal medyanın yükselişinin ve kamusal söylemin bu platformlara taşınmasının, uzun zaman içinde yerleşmiş güven oluşturma mekanizmalarını sorgulatan özgül dönüşümlere yol açtığı sonucuna varabiliriz. Tüm bunların bilimin aktarımı bakımından ağır sonuçları var ve bunların yol açacağı çoğulluk hem bilimde hem medyada güvenin temellerini –araştırmacıların ve gazetecilerin dürüstlüğü, şeffaflığını, özerkliğini ve hesap verebilirliğini- tehdit edebilir.

Bilime ve araştırmaya duyulan güvenin ve bunların güvenilirliğinin kaybına karşı durabilmek adına, araştırmacıların ve araştırmalara dair iletişim kuranların, yukarıda söz edilen temelleri kuvvetlendirmeleri çok önemli bir görevdir. Bu kişilerin özgür ve adil bir toplumda tüm insanların eşit olduğunu ama bütün ifadelerin eşit derecede doğru olmadığını ikna edici şekilde kanıtlamaları gerekiyor. Böyle bir toplum, herkesin veriye ve bilgiye sınırsız erişiminin bulunduğu, ama bunun yanında, bilme iddialarını değerlendirebilmek için gereken becerileri edinme imkânına da sahip olduğu

ve bunun bir vatandaşlık görevi sayıldığı bir toplumdur. İşte bu nedenle, uzmanlığa duyulan güvenin uzun zamandır süregelen yerleşik standartlara dayandığı, ama yeni teknolojilere büründüğü demokratik bir dijital toplumu etkin şekilde nasıl düzenleyeceğimizi ve nasıl koruyacağımızı düşünmek çok önemli.

Araştırma topluluğunun bu mekanizmaları nasıl geliştireceğine, önümüzdeki engellerin nasıl aşılacağına dair öneriler bu yazıda taslak olarak sunulmuştur. Ancak sürekli düşmanlaşan (jeo)politik bağlam karşısında araştırmacıların ve bilim hakkında aktarımda bulunanların elinde gelen de sınırlı kalacaktır. Eğer bu çaba siyaset tarafından desteklenmezse, bilimi ve araştırmayı tehditlerden korumak için alınacak önlemler ve bu uğurda siyasi mücadele vermeye hazır olmak, bunun için gösterilen iyi niyetli tüm çabalar boşa gidecek, bunlar makineli tüfeklerle yürütülen bir savaşa kâğıttan çiçekler götürmeye benzeyecektir.

ALLEA ÜYESİ AKADEMİLER

Almanya: Leopoldina - Nationale Akademie der Wissenschaften; Union der deutschen Akademien der Wissenschaften; Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz, Bayerische Akademie der Wissenschaften, Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, Akademie der Wissenschaften in Hamburg, Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Nordrhein-Westfälische Akademie der Wissenschaften und der Künste, Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig (Asosye Üye); **Arnavutluk:** Akademia e Shkencave e Shqipërisë; **Avusturya:** Österreichische Akademie der Wissenschaften; **Belçika:** Académie Royale des Sciences des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique; Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten; Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde; Académie Royale de langue et de littérature françaises de Belgique; **Beyaz Rusya:** Нацыянальная акадэмія навук Беларусі; **Bosna Hersek:** Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine; **Bulgaristan:** Българска академия на науките; **Çek Cumhuriyeti:** Akademie věd České republiky; Učená společnost České republiky; **Danimarka:** Kongelige Danske Videnskabernes Selskab; **Ermenistan:** Գիտությունների ակադեմիան; **Estonya:** Eesti Teaduste Akadeemia; **Finlandiya:** Tiedeakatemiain neuvottelukunta; **Fransa:** Académie des sciences - Institut de France; Académie des Inscriptions et Belles-Lettres; **Gürcistan:** საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია; **Hırvatistan:** Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti; **Hollanda:** Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen; **İngiltere:** The British Academy; The Learned Society of Wales; The Royal Society; The Royal Society of Edinburgh; **İrlanda:** The Royal Irish Academy - Acadamh Ríoga na hÉireann; **İspanya:** Real Academia de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales; Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona; Institut d'Estudis Catalans; **İsrail:** האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים; **İsveç:** Kungl. Vetenskapsakademien; Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien; **İsviçre:** Akademien der Wissenschaften Schweiz; **İtalya:** Accademia Nazionale dei Lincei; Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti; Accademia delle Scienze di Torino; **Karadağ:** Crnogorska akademija nauka i umjetnosti; **Kosova:** Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës; **Letonya:** Latvijas Zinātņu akadēmija; **Litvanya:** Lietuvos mokslų akademija; **Macaristan:** Magyar Tudományos Akadémia; **Makedonya:** Македонска Академија на Науките и Уметностите; **Moldova:** Academia de Științe a Moldovei; **Norveç:** Det Norske Videnskaps-Akademi; Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab; **Polonya:** Polska Akademia Umiejętności; Polska Akademia Nauk; **Portekiz:** Academia das Ciências de Lisboa; **Romanya:** Academia Română; **Rusya:** Российская академия наук (Asosye Üye); **Sırbistan:** Srpska Akademija Nauka i Umetnosti; **Slovakya:** Slovenská Akadémia Vied; **Slovenya:** Slovenska akademija znanosti in umetnosti; **Türkiye:** Türkiye Bilimler Akademisi; Bilim Akademisi; **Ukrayna:** Національна академія наук України; **Yunanistan:** Ακαδημία Αθηνών.

Avrupa Akademiler Birliği ALLEA tarafından
Berlin’de yayınlanmıştır.

ALLEA
Jaegerstr. 22/23
10117 Berlin
Almanya
secretariat@allea.org
www.allea.org

© ALLEA - All European Academies / Avrupa Akademiler Birliği, Berlin 2019

Tüm hakları saklıdır. Metnin kendisi veya parçaları eğitsel, bilimsel veya kişisel amaçlarla çoğaltılabilir.
Ticari kullanım için ALLEA’dan izin alınması gerekir.

Türkçe çevirisi Zeynep Alpar (danende@gmail.com)